

перелік заходів, який діє поза межами службового часу, навіть в умовах мирного часу: приведення у вищий ступінь бойової готовності, добові чергування, виконання оперативних та тактичних завдань, командно-штабні, мобілізаційні навчання, тренування, стрільби тощо.

Таким чином, під час підготовки офіцерів важливо сформувати у них морально-етичні якості, необхідні для здійснення військово-професійної діяльності, які чітко відображають ціннісно-мотиваційну сферу та готовність до неї в умовах як мирного, так і військового часу.

Список використаних джерел:

1. Матяж С. В., Березянська А. О. Класифікація цінностей та ціннісних орієнтацій особистості // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]. Сер. : Соціологія. 2013. Т. 225, вип. 213. С. 27–30.
2. Психологія військового лідерства: навч. посіб. [електронне видання] / І. А. Бурлакова, І. С. Остапенко, О. А. Герасимчук, О. В. Шевяков, О. М. Чередніченко. Житомир: Житомирська політехніка, 2023.
3. Ягупов В. В. Методологічні проблеми розуміння та формування ціннісно-мотиваційної складової професійної суб'єктності фахівців // Матеріали Всеукраїнської міжгалузевої науково-практичної онлайн-конференції «Проблеми цивілізаційної суб'єктності України: місія науки і освіти», 29 вересня – 1 жовтня 2022 р.
4. (Deci E.L., Ryan R.M. The "What" and "Why" of Goal Pursuits: Human Needs and the Self-Determination of Behavior. Psychological Inquiry, 2000, Vol. 11, No. 4, 227-268)
5. Khekkhauzen Kh Psikhologiya motivatsii dostizheniya [Psychology motivation achievements], St Petersburg, 2001, 238 p.

Лілія Рябовол

доктор педагогічних наук, професор

ВТІЛЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ МОДЕЛІ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ЯК ЧИННИК УТВЕРДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

ГО пройшла тривалий шлях свого розвитку, який триває. На різних етапах цього розвитку змінювалися її мета і завдання, що зумовлювало і зміни змісту. ГО реалізувалася і за радянських часів як навчальна дисципліна під назвою «Суспільствознавство», метою якої було формування законослухняної особи, яка

використовує політичні, правові, філософські знання в інтересах держави, при цьому інтереси самої особи нівелювалися. Відповідно, зміст мав забезпечити усвідомлення переваг соціалізму, радянського способу життя, соціалістичної конституційності, значення законодавчого закріплення ролі кпрс як керівної сили радянського суспільства, ядра політичної системи.

В Україні Концепція розвитку ГО була схвалена ще у 2018 р. На ГО нею покладено виконання специфічних завдань з підготовки молодшої людини до життя в сучасному суспільстві з відповідними викликами й загрозами, при цьому наголошувалося, що ГО має забезпечуватися на всіх рівнях освіти, проходити не лише через формальну, але й неформальну та інформальну освіту. ГО має сприяти розвитку активного та відповідального громадянина із розвиненим почуттям власної гідності, стійкою громадянською позицією, готовністю до виконання громадянських обов'язків, громадянина, який розуміє та реалізує свої права в умовах демократії, відповідально ставиться до своїх прав та обов'язків, бере активну та свідому участь у суспільно-політичних процесах. Власне завдяки ГО кожний має усвідомити власну, персональну відповідальність за розвиток України, територіальних громад, професійних та інших спільнот в усіх сферах життя, зокрема через реалізацію своїх виборчих та інших прав, дії, сумлінну сплату податків і рішення на місцевому та національному рівні [3].

ГО орієнтується на формування громадянських та соціальних компетентностей, пов'язаних з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням цінностей громадянського (вільного демократичного) суспільства, верховенства права, рівних прав і можливостей, розвитком критичного мислення, медіаграмотності, культури сталого розвитку тощо; має бути практичною і допомагати у набутті необхідних компетентностей.

Ще більш затребуваною ГО стала у зв'язку з повномасштабною збройною агресією РФ проти України, в якій актуалізувалося питання утвердження української національної та громадянської ідентичності. Власне загальне усвідомлення громадянами своєї національної та громадянської ідентичності позиціонується як один з основних елементів формування здатності держави протистояти внутрішнім і зовнішнім безпековим загрозам, одна з умов існування та процвітання України. Одним з дієвих засобів вирішення цього питання, поряд з національно-патріотичним та військово-патріотичним вихованням, визнано ГО [2]. Відтак, мету і зміст ГО необхідно визначати, виходячи з мети, основних завдань та пріоритетів державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності, метою якої є досягнення єдності в українському суспільстві шляхом подолання суперечностей мовного, соціокультурного, регіонального характеру на основі європейського та євроатлантичного курсу, забезпечення дотримання конституційних гарантій прав та свобод людини і громадянина. До основних завдань державної політики у сфері утвердження

української національної та громадянської ідентичності (отже, і до основних завдань ГО) віднесено зокрема: формування у громадян України, у тому числі дітей та молоді, таких якостей, як-от: активна громадянська позиція на основі поваги до прав людини, духовних цінностей українського народу, національної самобутності; оборонна свідомість та громадянська стійкість, патріотизм; повага до державних символів, державної мови, суспільно-державних (національних) цінностей України, розуміння їх важливості для становлення держави; формування та збереження української національної ідентичності у громадян України, які усвідомлюють свою належність до української нації, а також у закордонних українців; усунення впливу держави-агресора (держави-окупанта) в освітній, інформаційній, культурній сферах України; формування готовності громадян до виконання конституційного обов'язку щодо захисту незалежності і територіальної цілісності України [2].

Зазначимо, що західна / європейська модель ГО також не була і не є незмінною. Вона еволюціонувала від «Civics education» (власне суспільствознавства, орієнтованого на надання знань з суспільних наук) – до поняття «Citizenship education» (формування громадянських компетентностей особистості, які дають їй змогу бути активним суб'єктом соціально-політичних практик демократичного суспільства). Еволюціонували як цілі, так і ідеї або зміст європейської ГО. Щодо цілей: від отримання теоретичних знань у сфері суспільних наук – до формування громадянської компетентності та досвіду бути громадянином. Щодо ідей та змісту:

- від орієнтації змісту на інтереси держави (вузька тематика політичних інтересів держави) – до «позадержавного змісту» (різні питання: права людини та участь в політиці, міжкультурна комунікація, екологічне виховання тощо);

- від надання знань суто про політику та управління – до громадянської активності та участі в управлінні, що означає: безперервний процес ГО, набуття нових навичок громадянськості та їх застосування в громадській діяльності протягом усього життя; участь здобувачів освіти у самоврядуванні закладу освіти; прояви активності та ініціативності в муніципальному, регіональному та державному управлінні;

- від теоретичного (знанєвоорієнтованого) навчання – до навчання через практику (діяльнісного навчання), що передбачає: засвоєння знань шляхом вирішення практичних завдань, аналіз практичних ситуацій; культивування ініціативності та задіяності в різних видах суспільно-політичної діяльності; використання в процесі навчання ГО дискусій, тренінгів, обговорень; заохочення участі здобувачів освіти в діяльності громадських організацій;

- від знань суто про представницьку демократію (модель якої вже вважається такою, що не відповідає вимогам часу) – до знань про демократію участі, згідно з моделлю якої: громадяни самостійно можуть здійснювати законодавчу, виконавчу і контролюючу функції, а не передавати їх державі; політичні рішення можуть прийматися через референдуми, дискусії, петиції, народну ініціативу, а також, через

закріплене законодавчо право відкликати неефективних державних менеджерів (депутатів, суддів, функціонерів виконавчої влади); необхідна нова культура громадянськості, нульова толерантність до головних проблем сучасної держави і суспільства (корупція, лобіювання інтересів великого капіталу, маніпуляції громадською думкою, порушення прав людини, засилля споживчої культури, проблеми екології [6].

Отже, в основі моделі «Citizenship education» є пріоритет громадянських якостей для виховання соціальної, громадянської відповідальності в кожній сфері діяльності людини, а зміст ГО має формуватися у площинах багатьох галузей знань – юриспруденції, політології, соціології, філософії, етики та естетики тощо. Власне тому, ГО – інтегрований курс.

Характеризуючи сучасну європейську модель ГО, зазначимо, однак, що, як було встановлено у попередніх наших дослідженнях, для позначення феномена ГО часто, зокрема у Звітах за результатами досліджень щодо ГО, проведених Міжнародною асоціацією оцінки освітніх досягнень (International Association for the Evaluation of Educational Achievement – IEA) у 2009, 2016 та 2022 рр., використовується назва «civic and citizenship education», що очевидно відображає відповідний інтегрований зміст європейської ГО [4, с. 220].

В контексті вивчення європейського досвіду ГО для України варто згадати і такі широкомасштабні проєкти за різними напрямками ГО, ініційовані Радою Європи та успішно реалізовані в різних, не лише європейських, країнах, як: масштабна програма навчання демократичному громадянству та правам людини – «Education for Democratic citizenship and Human Rights Education – EDC/HRE». Вона базується на Хартії Ради Європи з освіти у сфері демократичного громадянства та прав людини, а її зміст орієнтований на просування основних європейських цінностей (демократія, права людини, верховенство права, толерантність, культурне розмаїття) та на захист особистості і суспільства від насильства, расизму, екстремізму, ксенофобії, дискримінації та нетерпимості; програма «Education for Democracy 2018-2019», яка спрямована на розвиток особистісної культури демократії; програма «Education Programme of activities 2016-2017» – формування навичок громадянської активності в демократичному суспільстві; програма «Developing a culture of co-operation when teaching and learning history» – вирішення конфліктів на принципах толерантності, комунікації та міжкультурного діалогу на уроках історії [6]. Стратегічною метою цих та інших програм, є виховання людини XXI століття, громадянина своєї національної держави та об'єднаної Європи.

Офіційні органи й неурядові організації в ЄС вказують на необхідність розширення ГО як такої, що має істотний потенціал для підготовки до життя в мінливому сучасному світі в контексті нових системних викликів. Європейський парламент акцентує, що ГО є важливою для підготовки громадян, які усвідомлюють необхідність діяти відповідально не лише в межах певної спільноти чи суспільства, а й планети в цілому; здатні до демократичної участі в Інтернет-просторі та

спроможні протистояти дезінформації завдяки критичному мисленню; готові до активної політичної участі на різних рівнях, у тому числі міжнародному; в яких розвинуті навички міжособистісного спілкування та які поважають суспільну різноманітність [1].

Сучасний етап розвитку європейської ГО позначається пошуками нових інструментів, зокрема цифрової моделі (digital civic education); актуалізацією таких аспектів ГО, як: розвиток відповідального громадянства щодо захисту навколишнього середовища для забезпечення сталого розвитку (екологічна стійкість); залучення здобувачів освіти до громадської діяльності / навчання через участь; формування навичок позитивної / неконфліктної відповідальної взаємодії у соціумі, соціальної чутливості; використанням нових соціальних медіа для залучення молоді до громадського життя, ініціатив, громадянська активність; підвищенням рівня економічної обізнаності як аспекту громадянської позиції; посиленням морального виховання.

Починаючи з 24.02.2022 до вже існуючих системних викликів і загроз (зміна клімату, цифровий зсув, соціальні й територіальні розриви, політична наднаціональна інтеграція тощо), на які має відповідати і ГО, доєдналася повномасштабна збройна агресія рф проти України. У цьому контексті принципово важливою є позиція загальноєвропейської організації CIVICS, що вторгнення рф в Україну кардинально змінило геополітичний ландшафт, стало визначальною кризою десятиліття, істотно вплинуло на європейську і світову історію, отже, і на ГО в Європі, її завдання та зміст [5, с. 7].

Очевидно, що основою розбудови вітчизняної моделі ГО є європейська модель, в основі якої – пріоритет формування громадянських якостей для виховання соціальної відповідальності в кожній сфері діяльності людини.

Список використаних джерел:

1. Implementation of citizenship education actions : European Parliament resolution № 2021/2008 (INI) of 06.04.2022. URL: <http://surl.li/vdatjl>
2. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності : Закон України від 13.12.2022 № 2834-IX. URL: <http://surl.li/hrxbwt>
3. Про схвалення Концепції розвитку громадянської освіти в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 03.10.2018 № 710-р. URL: <https://surl.lu/wvzskd>
4. Рябовол Л. Т. Проблеми і тренди становлення шкільної громадянської освіти в Європейському Союзі. *Проблеми сучасного підручника*. 2024. № 33. С. 215-227. DOI <https://doi.org/10.32405/2411-1309-2024-33-215-227>
5. Slavkova, L., Kurilić, M. (2023). Great expectations: Demands and realities of civic education in Europe. THE CIVICS Innovation Hub. URL: <http://surl.li/infypp>

6. Топалова, С., Чистіліна, Т. (2017). Майбутнє громадянської освіти в Україні – перехід до актуальної європейської моделі. Аналітичний центр «Обсерваторія демократії». <http://surl.li/kvqmqz>

Олена Суздальова

*кандидат наук з державного управління, доцент,
доцент кафедри менеджменту та фінансів
Маріупольський державний університет
координаторка Центру
Маріупольського державного університету
в Сілезькому університеті в Катовіцах*

КЕЙС МАРІУПОЛЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ЯК ПРИКЛАД ЗАЛУЧЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ УНІВЕРСИТЕТІВ ДО ПРОЦЕСІВ ВІДНОВЛЕННЯ ТА ІНТЕГРАЦІЇ

Сьогодні, коли Україна докладає значних зусиль для відновлення економіки, впорядкування звільнених територій та надання гуманітарної й соціальної підтримки постраждалим від агресії, важливо усвідомити, яку роль можуть і повинні відігравати університети у цих процесах.

З позиції міжнародних документів освіта визнана одним з вирішальних факторів політичного та економічного розвитку, технічного прогресу, соціальних і культурних перетворень [1; 5].

Університети можуть відігравати ключову роль у складному, багатогранному та тривалому процесі відновлення, який супроводжується глибокими змінами в економічній, соціальній, культурній, політичній та гуманітарній сферах. Вони впливають на політичне життя, сприяють трансформації економічної моделі та соціокультурного середовища, водночас зазнаючи змін у своїх місіях, завданнях і функціях. Переосмислення ролі закладів вищої освіти, їх модернізація та адаптація до потреб відновлення мають стати стратегічним пріоритетом, що сприятиме оновленню політичних процесів, прискоренню соціально-економічного розвитку, реконструкції інфраструктури, зміцненню громад і відновленню суспільства [1].

Аналіз закордонних публікацій говорить про те, що освіта повинна бути одним з головних напрямків відновлення. Водночас відбудова має супроводжуватися реформами, інакше існує ризик повторення помилок, що можуть знову призвести до конфлікту. Країни, які виходять із конфлікту, стикаються з подвійним завданням: необхідністю відновити та реформувати систему освіти одночасно [1; 5].